

WŁODZIMIERZ SADOWSKI

WYKSZTAŁCENIE ORAZ POZYCJA ZAWODOWA RODZICÓW JAKO CZYNNIKI RÓŻNICUJĄCE POSTAWY PATRIOTYCZNE BIAŁORUSKIEJ MŁODZIEŻY

Patriotyzm to umiłowanie ojczyzny oraz gotowość ponoszenia dla niej ofiar, a nawet poświęcenia życia. Mianem patrioty okreśłany jest człowiek, który pielęgnuje tradycję narodową, kulturę i język, dba o symbole narodowe (flaga, godło i hymn), ma ukształtowaną tożsamość narodową, nie wstydzi się przynależności do swego narodu oraz nie pozwala na obrazę swojego kraju.

Obecnie obserwujemy jednak coraz słabsze postawy patriotyczne – zdaniem wielu osób nie ma powodów, by je ujawniać, między innymi z przyczyny wszechobecnego pragmatyzmu, który sprawia, że pokazywanie uczuć do ojczyzny jest nieprzekonujące. Dziś obywatel nie musi być patriotą. Zmienia się pojęcie obywatelskich powinności, jeszcze do niedawna powinności patriotycznych: obrony kraju, wspólnoty kulturowej. Podobnie sytuacja wygląda w młodym wciąż państwie białoruskim – wśród młodzieży zauważalne są tendencje zakorzeniania się nihilizmu, braku zainteresowania własną historią i kulturą swojego narodu, a do tego wzrastania w niepewności co do przyszłości¹.

Niezwykle istotnym, wymagającym całościowego opracowania naukowego jest zagadnienie patriotycznego światopoglądu młodzieży białoruskiej. Dotychczasowe wybiórcze sondaże dowodzą jedynie, że patriotyzm młodzieży białoruskiej ma charakter nieukształtowany, nieusystematyzowany oraz nie ma dla niej większego

Dr WŁODZIMIERZ SADOWSKI – absolwent Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II; e-mail: vovczik@gmail.com

¹ A. HARBATSKI, *Patriotyzm w świadomości uczniów X i XI klasy okręgu witebskiego na Białorusi*, w: E.J. KRYŃSKA [i in.] (red.), *Patriotyzm a wychowanie*, Białystok: Trans Humana 2009, s. 695.

znaczenia². Nie prowadzono natomiast badań nad zagadnieniem uwarunkowań kształtowania się postaw patriotycznych białoruskiej młodzieży.

W niniejszym artykule zostaną wykorzystane fragmenty własnej pracy doktorskiej obronionej w 2014 r. pod tytułem „Społeczno-kulturowe uwarunkowania kształtowania się postaw patriotycznych młodzieży białoruskiej”. W pracy próbowałem odpowiedzieć między innymi na pytanie, czy wykształcenie oraz pozycja zawodowa rodziców respondentów są czynnikami różnicującymi ich postawy patriotyczne.

1. WARTOŚCI RODZINNE

Podejście do znaczenia rodziny w procesie kształtowania się postaw patriotycznych młodego pokolenia jest dość zróżnicowane. Z jednej strony wiele uwagi poświęca się kwestiom związanym z wysokim znaczeniem wartości rodzinnych, przy czym jest to zagadnienie nieraz odnoszące się do kwestii patriotyzmu ekonomicznego, szczególnie związanego z płaceniem podatków w danym państwie³. Jednocześnie patriotyzm może być również postrzegany jako wartość rodzinna związana z tradycją i kulturą danej rodziny. W naukach humanistycznych wskazuje się np., iż domeną rodziny katolickiej, chrześcijańskiej jest wychowywanie członków rodzin według wartości patriotycznych. W Polsce było to uwarunkowane przede wszystkim warunkami polityczno-społecznymi, często również miało to związek z rytuałem ówczesnego życia rodzinnego, szczególnie w przypadku rodzin wielopokoleniowych⁴.

Ks. I. Celary podkreśla, iż wychowanie patriotyczne powinno się zaliczać do jednej z podstawowych funkcji rodziny, ze względu na fakt, iż rodzina jest podstawowym miejscem dla patriotycznego wychowania, co z kolei wynika z samej funkcji i sytuowania rodziny na pierwszym miejscu wśród wszelkich środowisk wychowawczych. Coraz więcej uwagi poświęca się również zagadnieniom związanym z przygotowaniem rodziców do odpowiedniego i wartościowego wychowania, wskazując, iż wpływ na wartościowe wychowanie mają zarówno wykształcenie rodziców, jak i ich kultura oraz głębia wartości, w tym wiary. Zdaniem ks. I. Celarego „wychowanie patriotyczne należy zaliczyć do istotnych funkcji rodziny. Im większa jest bowiem świadomość

² Por. tamże, s. 697.

³ I. SHAMBAT, *Patriotism and Family Values*, online: www.open.salon.com [20.02.2015].

⁴ I. CELARY, *Wychowanie patriotyczne w rodzinie chrześcijańskiej*, „Perspectiva” 2010, nr 1, s. 5-10.

rodziców chrześcijańskich, że ich wspólnota rodzinna jako «Kościół domowy» ma swój udział w służbie Bogu oraz Ojczyźnie, tym bardziej stanie się ona szczególnym miejscem humanizacji osoby oraz społeczeństwa”⁵. Teologiczne podejście do wartości rodzinnych skupiające się na właściwych funkcjach rodziny względem jej członków, Kościoła i społeczeństwa zakłada, że budowanie wartości patriotycznych u młodych ludzi należy do podstawowych i najważniejszych funkcji rodziny, bowiem właśnie od tej funkcji zależy prawidłowa budowa społeczeństwa obywatelskiego i patriotycznego.

Na gruncie nauk humanistycznych w zaawansowanym kontekście pedagogicznym i psychologicznym rodzinie przypisuje się największe znaczenie w kształtowaniu osobowości młodego człowieka. Założenie to związane jest przede wszystkim z próbą ukształtowania zdrowego społeczeństwa w państwach demokratycznych, w których tradycyjny model rodziny został współcześnie mocno zachwiany. Niemniej nauki o Kościele, jak i sama teologia podkreślają, że rzeczywiste wartości rodzinne, tradycje i kultura wynikające z historycznego kształtu i formowania się rodziny w danym narodzie, stanowią podłoże budowania patriotycznego i obywatelskiego społeczeństwa.

G. Kobiela, rozważając kwestie związane z patriotyzmem, wskazuje, iż „problem patriotyzmu, problem miłości i szacunku dla Ojczyzny jest problemem tak samo wiekowym jak historia ludzkości. Zagadnienie wychowania w ogólności kształtowane było, jest i będzie rozwojem człowieka rozpiętym w historii czasu”⁶. W rzeczywistości zatem patriotyzm staje się kwestią wychowania, a główna rola w tym zakresie spoczywa na rodzinie, jako podstawowej komórce odpowiedzialnej za wychowanie młodego człowieka. Wskazuje się bowiem, że patriotyzm powinien być postrzegany przede wszystkim przez pryzmat wychowania patriotycznego, które z kolei może być rozumiane na wiele sposobów. Sam proces wychowania postrzegany i definiowany bywa w sposób dość zróżnicowany przez różnych badaczy w literaturze. W ujęciu katolickim, prezentowanym również przez K. Wojtyłę, wychowanie personalistyczne jest wychowaniem do miłości, wolności i odpowiedzialności, co dokonuje się we wspólnocie. Wynika to z faktu, iż człowiek jest istotą przeżywającą, a jego istnienie rozpięte jest między subiektywnością a obiektywnością⁷. W efekcie w toku rozwoju nauk

⁵ Tamże, s. 8-9.

⁶ G. KOBIELA, *Patriotyzm polski – wychowanie patriotyczne*, „Studia Warmińskie” 41-42(2004-2005), s. 391.

⁷ T. KUKOŁOWICZ, *Rodzina wychowuje*, Stalowa Wola: Oficyna Wydawnicza Fundacji Uniwersyteckiej w Stalowej Woli 1996, s. 163.

o wychowaniu powstało wiele koncepcji podziału wychowania między innymi na⁸: wychowanie fizyczne, wychowanie religijne, wychowanie społeczne, wychowanie umysłowe oraz wychowanie estetyczne.

Wychowanie patriotyczne mieści się w ramach koncepcji wychowania społecznego, gdzie przystosowuje się człowieka do ról zawodowych, małżeńskich, rodzinnych, rozwija się dyspozycje społeczne i kształtuje patriotyzm. „Wychowanie społeczne zakłada istnienie wychowania patriotycznego, które w obecnej rzeczywistości staje się przez pewien krąg ludzi kwestionowane”⁹. Patriotyzm współcześnie nie jest identycznie pojmowany jak w tradycyjnym ujęciu, przez to wskazuje się, iż obecnie na wychowanie patriotyczne składa się: znajomość własnego kraju, historii, kultury, wartości, które w kulturze występują, znajomość historii własnej rodziny, kształtowanie określonej podstawy wobec Ojczyzny. Wartości rodzinne stanowią w tym kontekście podstawę rozwoju patriotycznych postaw u członków społeczeństwa, którymi stają się członkowie rodziny. Zadaniem rodziny jest odpowiednie ukształtowanie charakteru i osobowości młodego człowieka. I. Celary podkreśla, iż „w minionych wiekach byliśmy świadkami bardzo różnorodnych koncepcji, podkreślających znaczenie rodziny w wychowaniu patriotycznym dzieci. Można mówić tutaj najpierw o wychowaniu do życia w starożytnym państwie – mieście greckim, następnie o miłości do ojczyzny Jerozolimy w judaizmie aż w końcu o chrześcijańskiej koncepcji miłości rodziny i narodu”¹⁰. Podejście do znaczenia wartości i tradycji rodzinnych w kształtowaniu się podstaw patriotycznych młodych ludzi podkreśla zatem, że rodzina jako pierwsze środowisko i najważniejsze jednocześnie otoczenie człowieka ma obowiązek patriotycznego wychowania.

2. PROBLEMATYKA POSTAW PATRIOTYCZNYCH

Problematyka postaw stanowi przedmiot badań w wielu rodzajach nauk humanistycznych, niemniej jest ona jednym z głównych problemów analizowanych na płaszczyźnie psychologii, socjologii oraz kulturoznawstwa. Większość nauk społecznych prowadzi rozważania w tym zakresie na podłożu filozofii, gdzie po raz pierwszy pojawił się termin „postawy” w odniesieniu do psychicznego stanu gotowości do nauki. W późniejszym okresie termin ten ewoluował i analizowany był zarówno pod kątem psychologicznym, jak i so-

⁸ G. KOBIELA, *Patriotyzm polski*, s. 392.

⁹ Tamże.

¹⁰ I. CELARY, *Wychowanie patriotyczne*, s. 10.

cyjologicznym. Powiązanie to wiązało się przede wszystkim z próbą określenia zależności między wartościami a psychicznymi konstrukcjami podmiotu.

Od momentu, w którym zaczęto analizować postawy w sposób odrębny, badaniami objęto również wszelkie zmienne wpływające na rzeczywisty kształt postaw, a pozwalające na odpowiednie określenie danej postawy, czy pod względem typu, charakteru czy też rodzaju. Na gruncie psychologii postawy odnosiły się przede wszystkim do pewnych psychicznych uwarunkowań kształtujących określone zachowania czy procesy, decyzje. Na gruncie socjologii zajmowano się postawami pod kątem wpływu określonych składników osobowości podmiotu na przejawianie danych zachowań społecznych, postaw, podejmowania relacji. Socjologia analizowała również zależność między występowaniem postaw w relacji z taką zmienną jak więzi społeczne, starając się dokonać wielowymiarowej socjologicznej analizy postaw i czynników je kształtujących. Kulturoznawstwo natomiast skupiało i skupia swoją uwagę na występowaniu określonych postaw w danym środowisku kulturowym, badając zagadnienia wpływu kultury na kształtowanie się postaw i zachowań w określonym środowisku.

Patriotyzm natomiast to zarówno postawa, wartość, jak i treść edukacyjna. To w tym samym stopniu sposób myślenia, jak i sposób bycia – wyznacznik narodowości i jednocześnie kierunek myślenia i postrzegania. Jest to więź społeczna, stanowiąca postawę, której przejawem są określone aspekty behawioralne. Jest to również pewien sposób postrzegania świata, który na bazie wskazania narodowości pozwala jednostce postrzegać siebie przez pryzmat odrębności kulturowej, etnicznej czy językowej.

Obecnie patriotyzm ma wymiar przede wszystkim historyczny, a w niektórych przypadkach również ekonomiczny. Jego społeczne czy psychologiczne znaczenie przestaje mieć rację bytu w dobie integracji narodowej i budowania społeczeństw globalnych. Niemniej w wielu państwach świata ów patriotyzm, utożsamiany z nacjonalizmem i przejawiający się często w agresji i zachowaniach mających na celu ukazanie siły i wyższości danego narodu, wciąż stanowi fundament postrzegania świata przez pryzmat danej kultury czy danej grupy społecznej.

3. OGÓLNA CHARAKTERYSTYKA TERENU BADAŃ I BADANEJ MŁODZIEŻY

Badania zostały przeprowadzone wśród młodzieży akademickiej pięciu uczelni na Białorusi oraz sześciu kierunków studiów. Respondenci uczęszczali do następujących szkół: College Technologii i Projektowania w Mińsku, Lidzki College Pedagogiczny, Grodzieński Państwowy College Sztuki, Gro-

dzieński Państwowy Uniwersytet Medyczny, Instytut Parlamentaryzmu i Przedsiębiorczości w Mińsku.

Grupa wybrana została ze względu na zakładany – względnie duży – poziom dojrzałości emocjonalnej i intelektualnej, który ma wpływ na uwarunkowania i jakość przeżyć patriotycznych, zachowań prospołecznych oraz poziomu wiedzy patriotycznej. Próba nie była dobierana według ścisłych naukowych standardów doboru prób badawczych. Instytucje kształcenia zlokalizowane są jednak w różnych regionach kraju i mają odmienny charakter ze względu na kierunek studiów, sposób kształcenia czy też umiejscowienie kulturowe – region. Grodzieński Państwowy College Sztuki jest szkołą artystyczną, w której większość zajęć ma charakter indywidualny, a zajęcia w Lidzkim College’u czy w mińskim College’u Technologii i Projektowania w większości odbywają się w grupach warsztatowych.

Ze względu na złożoność problematyki podjętej w pracy ankieta składała się zarówno z pytań otwartych, jak i zamkniętych. Podczas analizy zostały wykorzystane różnorodne techniki statystyczne, między innymi dla celu pomiaru korelacji wziętych pod uwagę zmiennych, zastosowana została skala przymiotnikowa oparta na modelu Likerta; dla scharakteryzowania związku zmiennych nominalnych i porządkowych wykorzystano test niezależności chi-kwadrat oraz Fishera. Dla zmiennej zależnej na skali ilościowej używano nieparametrycznego odpowiednika analizy wariancji dla grup niezależnych (test Kruskala-Wallisa), ponieważ rozkłady były dalekie od normalnych, a grupy z reguły nierównoliczne. Porównania parami przeprowadzane były nieparametrycznym odpowiednikiem testu t-Studenta *U* Manna-Whitneya.

Zasadnicze badania poprzedzone zostały badaniem pilotażowym w kwietniu 2012 r. Badania właściwe zostały przeprowadzone w okresie pomiędzy wrześniem 2012 a kwietniem 2013. Wzięło w nich udział 672 uczniów.

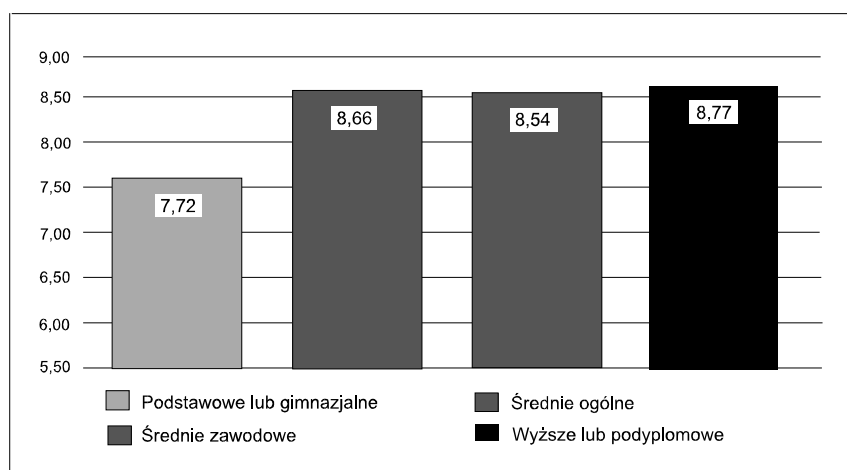
4. WYKSZTAŁCENIE ORAZ POZYCJA ZAWODOWA RODZICÓW RESPONDENTÓW A POSTAWY PATRIOTYCZNE BADANEJ MŁODZIEŻY

Jak już zostało wspomniane, w dysertacji próbowałem odpowiedzieć między innymi na pytanie, w jakim zakresie wykształcenie oraz pozycja zawodowa rodziców respondentów różnicują ich postawy patriotyczne. By odnaleźć odpowiedź na tak sformułowane pytanie, zostały poddane weryfikacji następujące hipotezy szczegółowe: im wyższe są poziom wykształcenia oraz wyższa pozycja zawodowa obojga rodziców badanej młodzieży, tym gruntowniejsza jest wiedza respondentów dotycząca historii i kultury Białorusi; im wyższe są poziom wykształcenia oraz wyższa pozycja zawodowa obojga rodziców,

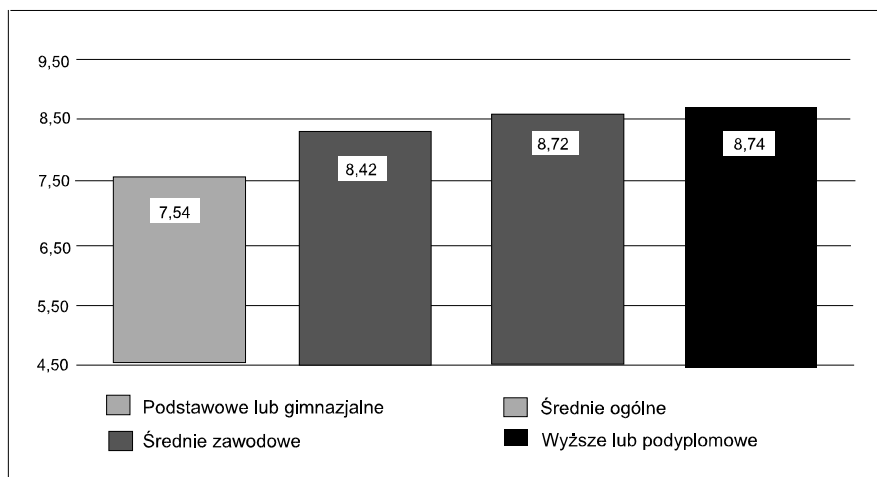
tym silniejsza jest deklaracja miłości do Białorusi oraz narodu białoruskiego młodzieży; im wyższe są poziom wykształcenia oraz wyższa pozycja zawodowa obojga rodziców badanej młodzieży, tym częściej respondenci przejawiają zachowania patriotyczne.

5. WYKSZTAŁCENIE ORAZ POZYCJA ZAWODOWA RODZICÓW RESPONDENTÓW A WIEDZA MŁODZIEŻY DOTYCZĄCA HISTORII I KULTURY BIAŁORUSKIEGO NARODU

W celu zweryfikowania hipotezy: „Im wyższe jest wykształcenie obojga rodziców badanej młodzieży, tym gruntowniejsza jest wiedza respondentów dotycząca historii i kultury Białorusi”, wykonano analizy testami nieparametrycznymi Kruskala-Wallisa osobno dla zmiennej grupującej *wykształcenie ojca* oraz zmiennej *wykształcenie matki*. Jeśli chodzi o wykształcenie ojca, nieistotny wynik testu Kruskala-Wallisa ($3, N = 553$) = 5,03; $p > 0,05$ wskazuje, że ta zmienna nie różnicuje poziomu wiedzy na temat Białorusi. Nieistotny wynik otrzymano także dla zmiennej *wykształcenie matki*, Kruskal-Wallis ($3, N = 599$) = 5,80; $p > 0,05$, co oznacza, że powyższa hipoteza zostaje odrzucona, gdyż wykształcenie rodziców respondenta nie różnicuje wiedzy młodzieży w zakresie historii i kultury Białorusi. Badane zależności przedstawiają wykresy 1 i 2.

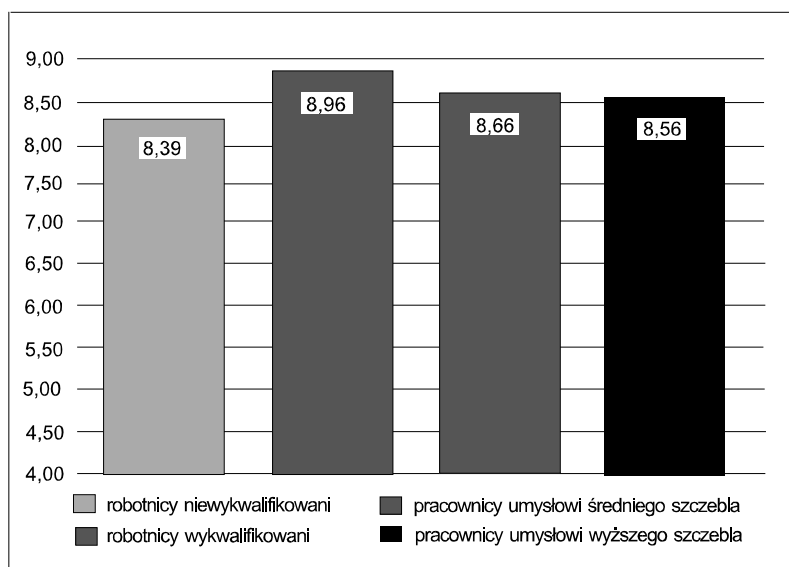

Wykres 1. Średnia suma punktów przyznana za wiedzę o Białorusi a wykształcenie ojców respondenta

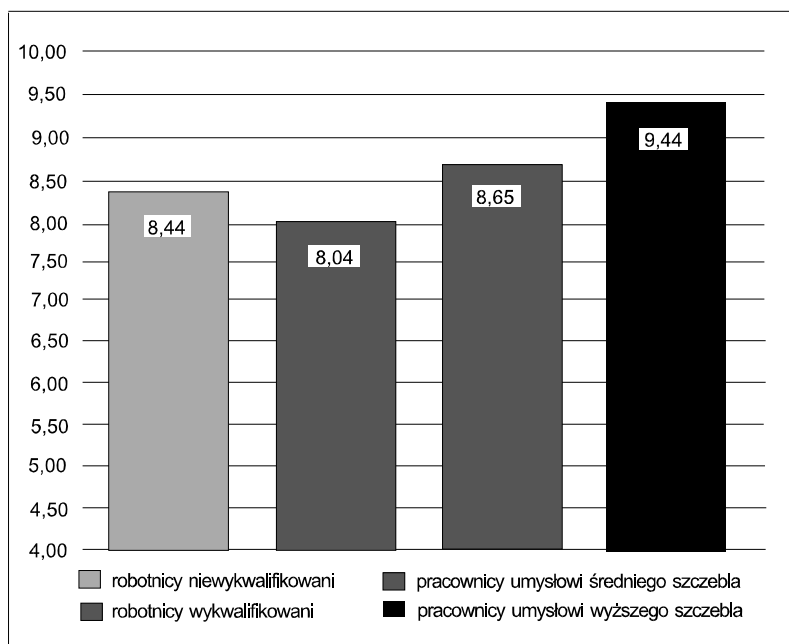

Wykres 2. Średnia suma punktów przyznana za wiedzę o Białorusi a wykształcenie matek respondentów

W celu zweryfikowania hipotezy: „Im wyższa jest pozycja zawodowa obojga rodziców badanej młodzieży, tym gruntowniejsza jest wiedza respondentów dotycząca historii i kultury Białorusi”, wykonano analizy testami nieparametrycznymi Kruskala-Wallisa osobno dla zmiennej grupującej *zawód ojca* oraz zmiennej *zawód matki*. Jeśli chodzi o wykształcenie ojca, nieistotny wynik testu Kruskala-Wallisa ($3, N = 501$) = 2,02; $p > 0,05$ wskazuje, że zmienna ta nie różnicuje poziomu wiedzy na temat Białorusi. Nieistotny wynik otrzymano także dla zmiennej *zawód matki*, Kruskal-Wallis ($3, N = 561$) = 5,39; $p > 0,05$, co oznacza, że powyższa hipoteza zostaje odrzucona, gdyż zawód rodziców respondenta nie różnicuje jego wiedzy w zakresie Białorusi. Badane zależności przedstawiają wykresy 3 i 4.

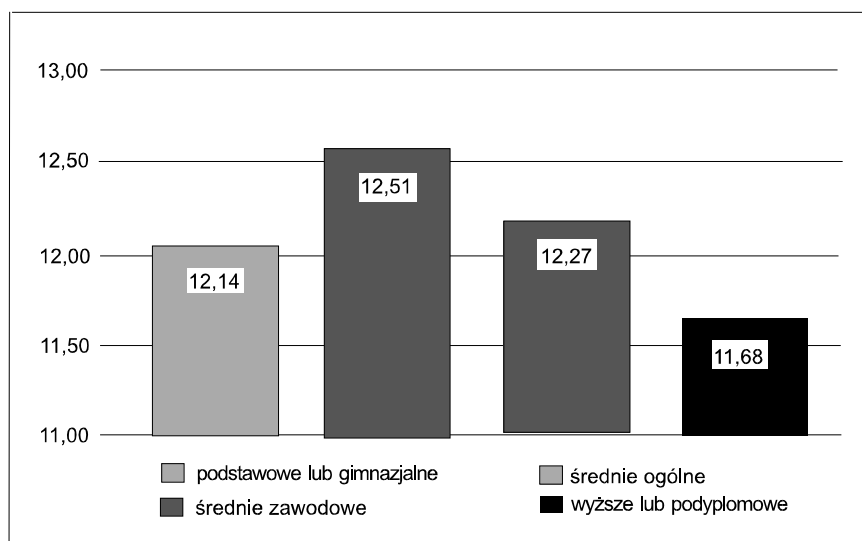
Wykres 3. Średnia suma punktów przyznana za wiedzę o Białorusi a zawód ojców respondenta

Wykres 4. Średnia suma punktów przyznana za wiedzę o Białorusi a zawód matki respondenta

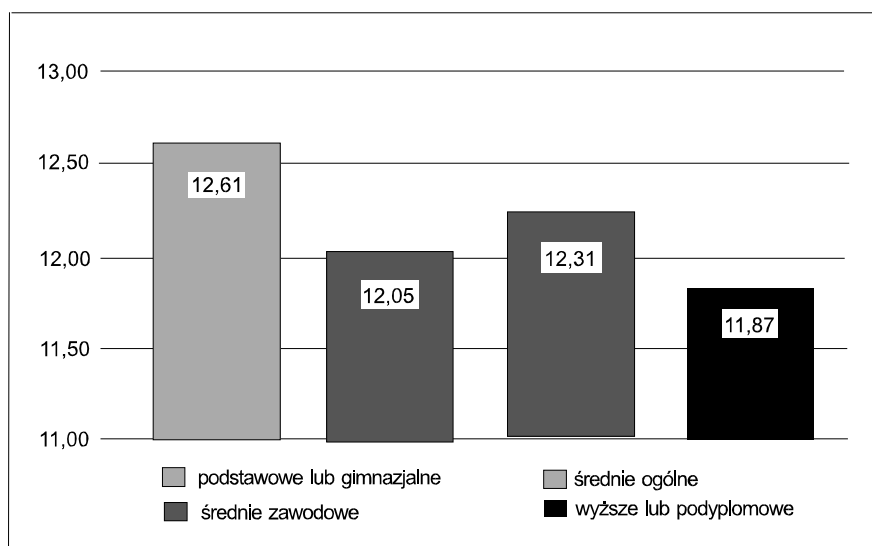
6. WYKSZTAŁCENIE ORAZ POZYCJA ZAWODOWA RODZICÓW RESPONDENTÓW A UCZUCIA MŁODZIEŻY DO BIAŁORUSI, KULTURY BIAŁORUSKIEJ ORAZ NARODU BIAŁORUSKIEGO

W celu zweryfikowania hipotezy: „Im wyższe jest wykształcenie obojga rodziców badanej młodzieży, tym silniejsza jest deklaracja miłości do Białorusi i narodu białoruskiego”, wykonano analizy testami nieparametrycznymi Kruskala-Wallisa osobno dla zmiennej grupującej *wykształcenie ojca* oraz zmiennej *wykształcenie matki*. Jeśli chodzi o wykształcenie ojca, nieistotny wynik testu Kruskala-Wallisa ($3, N = 508$) = 4,76; $p > 0,05$ wskazuje, że zmienna ta nie różnicuje nasilenia uczuć do Białorusi. Nieistotny wynik otrzymano także dla zmiennej wykształcenie matki, Kruskal-Wallis ($3, N = 555$) = 5,47; $p > 0,05$, co oznacza, że powyższa hipoteza zostaje odrzucona, gdyż wykształcenie rodziców respondenta nie różnicuje jego uczuć do Białorusi. Badane zależności ilustrują wykresy 5 i 6.

Wykres 5. Średnia suma punktów przyznana za uczucia patriotyczne a wykształcenie ojców respondentów

W celu zweryfikowania hipotezy: „Im wyższa jest pozycja zawodowa obojga rodziców badanej młodzieży, tym silniejsza jest deklaracja miłości do Białorusi i narodu białoruskiego”, wykonano analizy testami nieparametrycznymi Kruskala-Wallisa osobno dla zmiennej grupującej *zawód ojca* oraz

Wykres 6. Średnia suma punktów przyznana za uczucia patriotyczne a wykształcenie matki respondenta

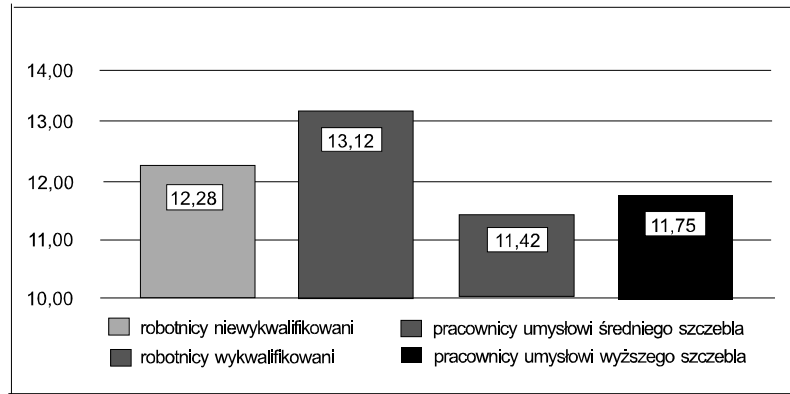
zmiennej *zawód matki*. Jeśli chodzi o zawód ojca, istotny wynik testu Kruskala-Wallisa ($3, N = 457$) = 16,59; $p < 0,001$ wskazuje, że zmienna ta różnicuje poziom uczuć patriotycznych wobec Białorusi. Aby dowiedzieć się, jaki jest wzorzec tych różnic, przeprowadzono dodatkowo porównania parami testem *U* Manna-Whitneya. Wykazały one, że zachodzą istotne różnice w tym zakresie:

- pomiędzy robotnikami niewykwalifikowanymi ($M = 12,28$; $SD = 2,45$) a robotnikami wykwalifikowanymi ($M = 13,12$; $SD = 2,56$): $U (N = 312) = 4276,00$; $p < 0,05$ oraz pracownikami umysłowymi średniego szczebla ($M = 11,42$; $SD = 2,80$): $U (N = 372) = 11145,00$; $p < 0,01$;

- pomiędzy robotnikami wykwalifikowanymi ($M = 13,12$; $SD = 2,56$) a pracownikami umysłowymi średniego szczebla; $U (N = 77) = 482,00$; $p < 0,001$, pracownikami umysłowymi wyższego szczebla ($M = 11,75$; $SD = 2,57$): $U (N = 85) = 611,00$; $p < 0,01$.

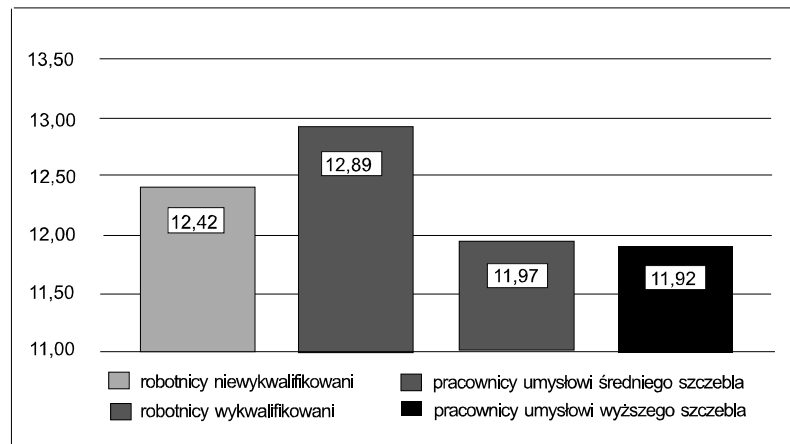
Badane zależności przedstawia wykres 7.

Jak wskazuje wykres 7, wzorzec średnich nie układa się zgodnie z hipotezą, ponieważ respondenci, których ojciec jest robotnikiem niewykwalifikowanym uzyskali znacznie wyższy wynik w zakresie uczuć patriotycznych niż respondenci, których ojciec jest pracownikiem umysłowym średniego

Wykres 7. Średnia suma punktów przyznana za uczucia patriotyczne a zawód ojca respondenta

szczebla, a robotnicy wykwalifikowani uzyskali lepszy wynik w zakresie uczuć patriotycznych niż pracownicy umysłowi wyższego szczebla. Wobec tego oraz faktu, że dla zmiennej *zawód matki* uzyskano nieistotny wynik testu Kruskala-Wallisa ($3, N = 516$) = 5,61; $p > 0,05$, hipoteza: „Im wyższa jest pozycja zawodowa obojga rodziców badanej młodzieży, tym silniejsza jest deklaracja miłości do Białorusi i narodu białoruskiego”, została odrzucona.

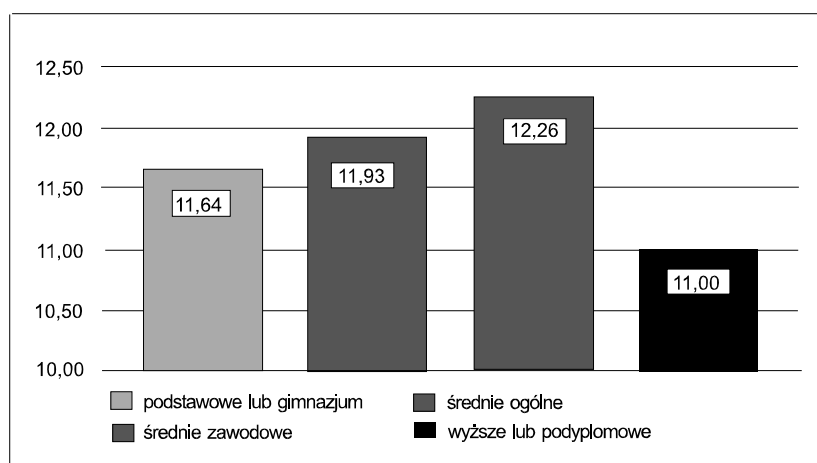
Wykres 8. Średnia suma punktów przyznana za uczucia patriotyczne a zawód matki respondenta

7. WYKSZTAŁCENIE ORAZ POZYCJA ZAWODOWA
RODZICÓW RESPONDENTÓW A ZACHOWANIA PATRIOTYCZNE
BIAŁORUSKIEJ MŁODZIEŻY

W celu zweryfikowania hipotezy: „Im wyższe jest wykształcenie obojga rodziców badanej młodzieży, tym częściej respondenci przejawiają zachowania patriotyczne”, wykonano analizy testami nieparametrycznymi Kruskala-Wallisa osobno dla zmiennej grupującej *wykształcenie ojca* oraz zmiennej *wykształcenie matki*. Jeśli chodzi o wykształcenie ojca, istotny wynik testu Kruskala-Wallisa ($3, N = 243$) = 11,00; $p < 0,01$ wskazuje, że zmienna ta różnicuje natężenie zachowań patriotycznych. Aby dowiedzieć się, jaki jest wzorzec tych różnic, przeprowadzono dodatkowo porównania parami testem *U* Manna-Whitneya. Wykazały one, że zachodzą istotne różnice w tym zakresie:

– pomiędzy ogólnym średnim wykształceniem ojca respondenta ($M = 12,03$; $SD = 3,09$) a wykształceniem wyższym lub podyplomowym ($M = 11,00$; $SD = 3,60$): $U (N = 116) = 1070,00$; $p < 0,01$;

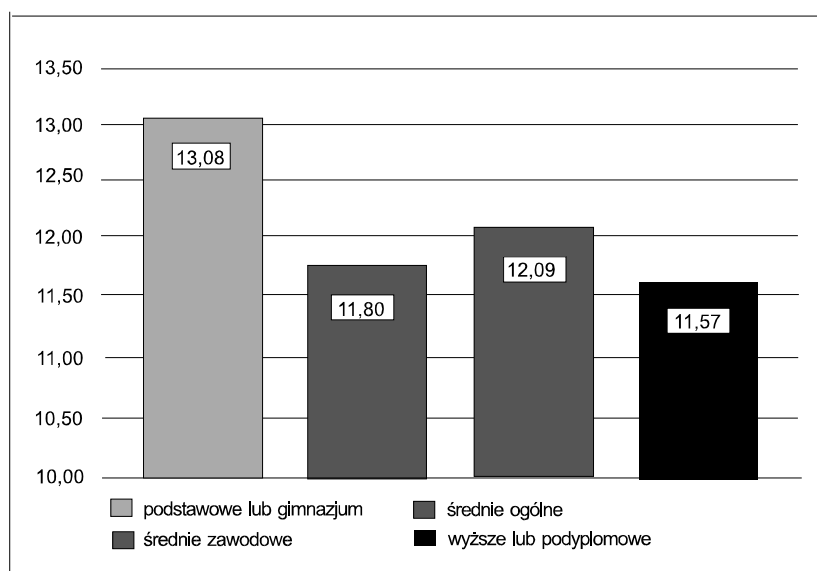
– pomiędzy średnim zawodowym wykształceniem ojca respondenta ($M = 12,26$; $SD = 3,51$) a wykształceniem wyższym lub podyplomowym; $U (N = 166) = 2585,00$; $p < 0,05$. Badane zależności ilustruje wykres 9.

Wykres 9. Średnia suma punktów przyznana za zachowania patriotyczne a wykształcenie ojca respondenta

Jak wskazuje wykres 9, wzorzec średnich nie układa się zgodnie z hipotezą, ponieważ respondenci, których ojciec miał wykształcenie średnie ogólne

oraz średnie zawodowe, uzyskali znacznie wyższy wynik w zakresie zachowań patriotycznych niż respondenci, których ojciec ma wykształcenie wyższe lub podyplomowe. Wobec tego oraz faktu, że dla zmiennej *zawód matki* uzyskano nieistotny wynik analizy testu Kruskala-Wallisa ($3, N = 260$) = 5,51; $p > 0,05$, hipoteza: „Im wyższe jest wykształcenie obojga rodziców badanej młodzieży, tym częściej respondenci przejawiają zachowania patriotyczne”, zostaje odrzucona.

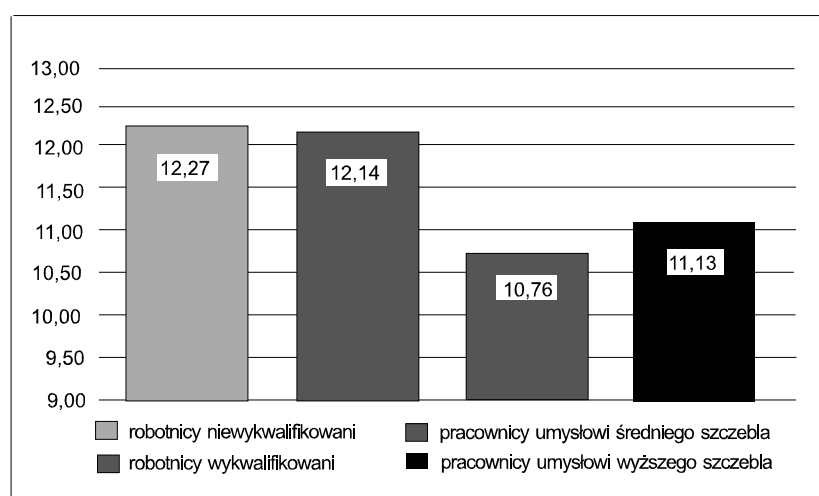
Wykres 10. Średnia suma punktów przyznana za zachowania patriotyczne a wykształcenie matki respondenta

W celu zweryfikowania hipotezy: „Im wyższa jest pozycja zawodowa obojga rodziców badanej młodzieży, tym częściej respondenci przejawiają zachowania patriotyczne”, wykonano analizy testami nieparametrycznymi Kruskala-Wallisa – osobno dla zmiennej grupującej *zawód ojca* oraz zmiennej *zawód matki*. Jeśli chodzi o wykształcenie ojca, istotny wynik testu Kruskala-Wallisa ($3, N = 225$) = 8,21; $p < 0,05$ wskazuje, że zmienna ta różnicuje poziom zachowań patriotycznych. Aby dowiedzieć się, jaki jest wzorzec tych różnic, przeprowadzono dodatkowo porównania parami testem *U* Manna-Whitneya. Wykazały one, że zachodzą istotne różnice w tym zakresie:

– pomiędzy robotnikami niewykwalifikowanymi ($M = 12,27$; $SD = 3,35$) a pracownikami umysłowymi średniego oraz wyższego szczebla ($M = 10,76$; $SD = 3,39$): $U(N = 172) = 2139,00$; $p < 0,01$;

– pomiędzy robotnikami wykwalifikowanymi ($M = 12,14$; $SD = 3,30$) a pracownikami umysłowymi średniego oraz wyższego szczebla ($M = 10,76$; $SD = 3,39$): $U(N = 172) = 2139,00$; $p < 0,01$.

Badane zależności ilustruje wykres 11.

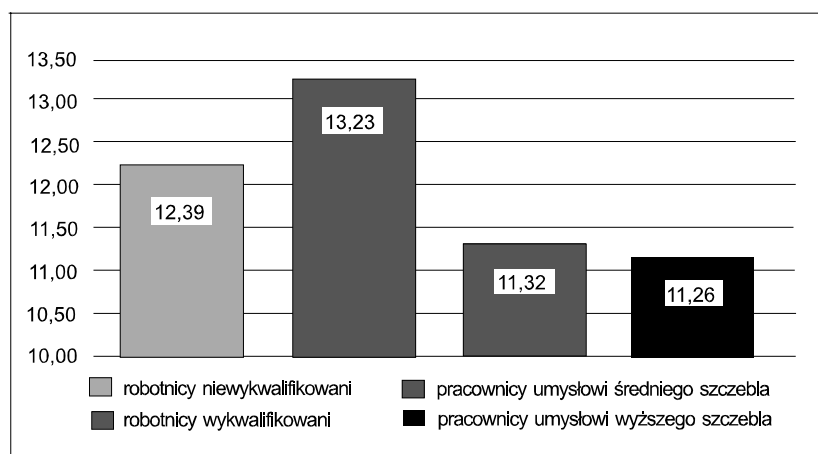
Wykres 11. Średnia suma punktów uzyskana za zachowania patriotyczne a zawód ojca respondenta

Jak wskazuje wykres 11, wzorzec średnich nie układa się zgodnie z hipotezą, ponieważ respondenci, których ojciec jest robotnikiem niewykwalifikowanym i wykwalifikowanym, uzyskali znacznie wyższy wynik w zakresie uczuć patriotycznych niż respondenci, których ojciec jest pracownikiem umysłowym średniego bądź wyższego szczebla. Dla zmiennej *zawód matki* uzyskano również istotny wynik testu Kruskala-Wallisa ($3, N = 246$) = 8,85; $p < 0,05$, co oznacza, że ona także różnicuje poziom zachowań patriotycznych. Aby dowiedzieć się, jaki jest wzorzec tych różnic, przeprowadzono dodatkowo porównania parami testem *U* Manna-Whitneya. Wykazały one, że zachodzą istotne różnice w tym zakresie:

– pomiędzy robotnikami niewykwalifikowanymi ($M = 12,39$; $SD = 3,47$) a pracownikami umysłowymi średniego oraz wyższego szczebla ($M = 11,32$; $SD = 3,62$): $U(N = 206) = 4248,00$; $p < 0,05$;

– pomiędzy robotnikami wykwalifikowanymi ($M = 13,23$; $SD = 1,83$) a pracownikami umysłowymi średniego oraz wyższego szczebla; $U (N = 118) = 449,50$; $p < 0,05$.

Badane zależności ilustruje wykres 12.

Wykres 12. Średnia suma punktów uzyskana za zachowania patriotyczne a zawód matki respondenta

Jak wskazuje wykres 12, wzorzec średnich w podziale na zawód matki respondenta również nie układa się zgodnie z hipotezą, ponieważ respondenci, których matka jest robotnikiem niewykwalifikowanym i wykwalifikowanym, uzyskali znacznie wyższy wynik w zakresie zachowań patriotycznych niż respondenci, których matka jest pracownikiem umysłowym średniego szczebla. Hipoteza: „Im wyższa jest pozycja zawodowa obojga rodziców badanej młodzieży, tym częściej respondenci przejawiają zachowania patriotyczne”, nie została zatem potwierdzona.

PODSUMOWANIE

Analiza zależności pomiędzy zmiennymi *wykształcenie* i *pozycja zawodowa rodziców* a trzema komponentami postaw patriotycznych respondentów przedstawia się więc następująco: wykształcenie rodziców nie różnicuje komponentu intelektualnego i emocjonalnego postaw. Zróżnicowanie istotne statystycznie zostało zaobserwowane jedynie podczas analizy zależności pomiędzy zmienną *wykształcenie ojca* oraz komponentu behawioralnego.

Podobnie też sytuacja wygląda w przypadku zmiennej *pozycja zawodowa rodziców* badanej młodzieży; jest czynnikiem istotnie różnicującym jedynie komponent behawioralny badanych postaw białoruskiej młodzieży. W przypadku osobno wziętej zmiennej *zawód ojca* jak i zmiennej *zawód matki* najmniej wyakcentowane zachowania patriotyczne posiada młodzież, której rodzice są pracownikami umysłowymi (średniego czy wyższego szczebla), najbardziej zaś rodzice, których są robotnikami (wykwalifikowanymi bądź niewykwalifikowanymi).

W tym miejscu warto też dodać, że uzyskane wyniki w dysertacji pozwoliły stwierdzić, iż postawy patriotyczne białoruskiej młodzieży wśród takich wziętych pod uwagę zmiennych warunkujących, jak: struktura płci i wiek respondentów, typ uczelni i kierunek studiów, pochodzenie lokalne młodzieży, wykształcenie i pozycja zawodowa rodziców, oraz deklarowana religijność młodzieży, są najmniej zróżnicowane właśnie ze względu na omawiane w tym artykule czynniki – *wykształcenie* oraz *pozycja zawodowa rodziców*.

Niewątpliwie uzyskane zależności wymagają badań interdyscyplinarnych. Problem, dlaczego rodzina, która ma w sposób naturalny przekazywać treści wychowania patriotycznego, jest najmniej różnicującym czynnikiem *postawy patriotyczne młodzieży*, wydaje się niezwykle interesujący na polu pedagogicznym.

W podsumowaniu niniejszego artykułu zasadna jest próba wyakcentowania chociażby niektórych przyczyn zaobserwowanego zjawiska. Otóż, jak twierdzi R. Radzik, współczesne społeczeństwo białoruskie charakteryzuje się wyjątkowo słabym poczuciem przynależności i więzi narodowej, a także niskim poziomem świadomości narodowej¹¹; kontynuowana od połowy lat dziewięćdziesiątych polityka państwowa w kierunku apolitycznienia białoruskiego społeczeństwa i paternalizmu¹² oraz kształtowanie lojalności wśród społeczeństwa wobec autorytarnej polityki państwa¹³, czy też ograniczanie aktywności obywatelskiej¹⁴; jednocześnie nasilająca się migracja zarobkowa¹⁵,

¹¹ Zob. między innymi: R. RADZIK, *Kim są Białorusini*, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek 2003; TENŻE, *Białoruska wizja ideologii państwowej*, „Studia Białorusenistyczne” 1(2007) i inne pozycje.

¹² Zob. К. ГАЙДУК, „Сацыяльныя кантракты” ў сучаснай Беларусі: адны салідарызуюць, другія ізалююць, w: А. ДЫНЬКА (red.), *Беларусь. Разрыў пакаленняў. Адрозьненні ў мэтах, каштоўнасцях, стратэгіі*, Варшава: Wyższa Szkoła Handlu i Prawa 2008, s. 178.

¹³ Zob. К. ГАЙДУК, „Сацыяльныя кантракты”, s. 176.

¹⁴ Zob. Т. МАЦКЕВІЧ, *Сувязь гістарычнай і грамадзянскай адукацыі ў сучаснай беларускай школе і роля педагога ў пабудове грамадзянскай супольнасці*, w:

czy też obniżenie poziomu życia społeczeństwa białoruskiego w świetle obecnych problemów ekonomiczno-gospodarczych na Białorusi – są to niewątpliwie zjawiska rodzące trudności i zaburzenia w funkcji wychowawczej rodziny, a w tym – w wychowaniu patriotycznym.

BIBLIOGRAFIA

- CELARY I., Wychowanie patriotyczne w rodzinie chrześcijańskiej, „Perspectiva” 2010, nr 1, s. 5-10.
- HARBATSKI A., Patriotyzm w świadomości uczniów X i XI klasy okręgu witebskiego na Białorusi, w: E.J. KRYŃSKA [i in.] (red.), Patriotyzm a wychowanie, Białystok: Trans Humana 2009, s. 695.
- KOBIELA G., Patriotyzm polski – wychowanie patriotyczne, „Studia Warmińskie” 41-42(2004-2005), s. 391.
- KUKOŁOWICZ T., Rodzina wychowuje, Stalowa Wola: Oficyna Wydawnicza Fundacji Uniwersyteckiej w Stalowej Woli 1996, s. 163.
- RADZIK R., Białoruska wizja ideologii państwowej, „Studia Białorutenistyczne” 1(2007).
- RADZIK R., Kim są Białorusini, Toruń: Wydawnictwo Adam Marszałek 2003.
- SHAMBAT I., Patriotism and Family Values, online: www.open.salon.com [20.02.2015].
- ГАЙДУК К., „Сацыяльныя кантракты” ў сучаснай Беларусі: адны салідарызуюць, другія ізаляюць, w: А. ДЫНЬКА (red.), Беларусь. Разрыў пакаленьняў. Адрозьненні ў мэтах, каштоўнасьцях, стратэгіі, Варшава: Wyższa Szkoła Handlu i Prawa 2008, s. 178.
- МАЦКЕВІЧ Т., Сувязь гістарычнай і грамадзянскай адукацыі ў сучаснай беларускай школе і роля педагога ў пабудове грамадзянскай супольнасці, w: Д.С. ДЫНЬКО, А. ПАШКЕВІЧ (red.), Вяртанне ў Еўропу: мінулае і будучыня Беларусі, Варшава: Oficyna Wydawnicza Uczelni Łazarskiego 2011, s. 173.
- Міграцыя. Сколькі беларусов уехалo на заробаткi? http://naviny.by/rubrics/society/2013/04/05/ic_articles_116_181355/ [19.11.2013].

Д.С. ДЫНЬКО, А. ПАШКЕВІЧ (red.), *Вяртанне ў Еўропу: мінулае і будучыня Беларусі*, Варшава: Oficyna Wydawnicza Uczelni Łazarskiego 2011, s. 173.

¹⁵ Міграцыя. Сколькі беларусов уехалo на заробаткi?, http://naviny.by/rubrics/society/2013/04/05/ic_articles_116_181355/ [19.11.2013].

WYKSZTAŁCENIE ORAZ POZYCJA ZAWODOWA RODZICÓW
JAKO CZYNNIKI RÓŻNICUJĄCE POSTAWY PATRIOTYCZNE
BIAŁORUSKIEJ MŁODZIEŻY

S t r e s z c z e n i e

Niezwykle istotnym, wymagającym całościowego opracowania naukowego jest zagadnienie patriotycznego światopoglądu młodzieży białoruskiej. Dotychczasowe wybiórcze sondaże dowodzą jedynie, że patriotyzm młodzieży białoruskiej ma charakter nieukształtowany, nieusystematyzowany oraz nie ma dla niej większego znaczenia. Nie prowadzono natomiast badań nad zagadnieniem uwarunkowań kształtowania się postaw patriotycznych białoruskiej młodzieży.

Wyniki zaprezentowanych badań ukazują, że wykształcenie oraz pozycja zawodowa rodziców respondentów są czynnikami najmniej różnicującymi ich postawy. Niewątpliwie, uzyskane zależności wymagają badań interdyscyplinarnych. Jednak zaobserwowany problem – dlaczego rodzina, która ma w sposób naturalny przekazywać treści wychowania patriotycznego, jest najmniej różnicującym czynnikiem postawy patriotyczne młodzieży, wydaje się niezwykle interesujący na polu pedagogicznym.

Słowa kluczowe: wykształcenie, młodzież, rodzice, rodzina, postawy patriotyczne.

EDUCATION AND OCCUPATIONAL STATUS OF PARENTS
AS THE FACTORS DIFFERENTIATING PATRIOTIC ATTITUDES
OF BELARUSIAN YOUTH

S u m m a r y

The issue of patriotic views of Belarusian youth is extremely important and requires an overall study. Current selective surveys only prove that the patriotism of Belarusian youth has unformed, not-systematized character and is of no special importance. There have been no studies on the issue of the conditions of shaping the patriotic attitudes of Belarusian youth. Results of surveys show that education and occupational status of parents of the young examined are the least differentiating factors. Undoubtedly, gained relations need further interdisciplinary research. However, the problem observed – why family which is supposed to deliver the patriotic education contents in the natural way, is the least differentiating factor of the patriotic attitudes of young people – seems to be very interesting from the pedagogical perspective.

Key words: education, youth, parents, family, patriotic attitudes.

Translated by Karolina Jurak